

contentæ sunt, si servus, aut animal noxæ tradatur; idque etiam post sententiam relinquunt in domini arbitrio. Nam

R. Quod leges noxales ita condemnent sine omni etiam culpa; igitur recte ita procedunt: at vero in casu altero culpa aliqua præcedit; igitur hæ leges merito condemnant ad aliquid plus, reparationem damni.

Ex dictis deducitur: 1º. Qui ex culpa alterius mere juridica, vel quasi culpa, sive alieno servo vel quadrupede passus damnum est, nequit ante sententiam iudicis quærere sibi ipsi reparationem damni ex bonis alterius; nec, etsi abigere possit, potest animalia aliena suis in agris deprehensa vel occidere, vel eis inferre damnum. 2º. Qui post sententiam iudicis reparavit damnum datum alteri culpa mere juridica, nequit uti compensatione occulta, quia solvit, quod debebat in conscientia; obligatio enim, quæ pro foro conscientia juxta leges erat conditionata ante sententiam, per hanc absoluta evasit.

Quæri hic loci præterea solet, quid restituere teneatur possessor tam bonæ, quam malæ fidei; at cum de hoc actum, quantum satis, Diss. II. c. 4. toto; non est, quod idem hic repetatur.

ARTICULUS V.

QUO ORDINE, LOCO, QUIBUS EXPENSIS FACIENDA RESTITUTIO?

Accidit non raro, ut debitor plus debeat ac pluribus, quam ut satisfacere singulis possit; inde præcipue, nec sine difficultate, movetur quæstio, quis eo casu præ aliis jure prælationis gaudeat?

596. *Dico I.* Si res aliena apud debitorem existat in natura, ut res locata, commodata, deposita, furto sublata, parapherna uxoris, dos non vendita, item res vendita, si pacto speciali hujus dominium sibi reservarit venditor usque ad solutionem, hæc vero nondum secuta sit, suo quæque domino est ante omnia restituenda.

Ratio est, quia dominium istarum rerum mansit penes concedentes, et dominium dotis non venditæ naturale penes uxorem; ergo ex his rebus, utpote alienis, non potest fieri solutio creditoribus aliis, sed, cum res clamet ad dominum, huic restituenda est. Deinde cum dominium sit species juris realis fortissima, vi ejus domini istarum rerum vincunt jus et privilegium quodcumque aliorum creditorum. Ex consuetudine huc etiam Ecclesia pertinet, communitas religiosa, aliæque causæ piæ, quoad res sibi venditas, donatas, legatas; cum sine traditione acquirant dominium. *L. 24. C. de SS. Eccl.*

597. *Dico II.* Re aliena suo domino restituta, creditores cæteri, attento jure Romano, juxta diversa prælationis jura commode ad quinque classes rediguntur.

PRIMO LOCO ii veniunt, qui ita sunt speciali juris privilegio muniti, ut iis præ omnibus cæteris satisfieri debeat; suntque 1º. qui impensas fecerunt in

litem, sive in iudicio edictali, in confectione inventarii bonorum; *L. ult. §. 9. C. de Jur. delib.* 2º. Impensæ factæ in funus debitoris; vel eorum, quorum sepulturam curare debebat debitor, velut uxoris, liberorum. *L. 43. ff. de relig. et sumpt. fun.*

SECUNDO LOCO vocantur hypothecarii rursus speciali juris prærogativa gaudentes, ita ut præferri debeant aliis anteriorem similem, vel dissimilem hypothecam habentibus hoc ordine: 1º. Fiscus in causa debitoris primipili (quo nomine hodie Præfectus annonæ militaris, vel stipendiorum intelligi potest) ad incitas redacti, *L. 4. C. in quib. caus. pign. L. 3. C. de Primip.* Ac rursus fiscus idem quoad tributa, collectas, præstationes publicas, *L. 1. C. in quib. caus. pign.* 2º. Qui crediderunt ad militiam emendam, si sibi de hypotheca prospererint, *Nov. 97. cap. 3.* 3º. Uxor ejusque liberi ratione dotis numeratæ, *Nov. ead. cap. 2.* non vero ratione paraphernalium, nec donationis propter nuptias, *L. 12. §. 2. C. qui potior in pign.* 4º. Qui crediderunt ad refectionem ædificii, *L. 1. ff. in quib. caus. pign.* Quia enim is rem suis nummis salvam fecit totius pignoris causam, ne res omnium hypothecariorum detrimento periret, merito his etiam in re adhuc extante præfertur. 5º. Qui crediderunt in refectionem navis, alteriusque rei adhuc extantis, in emptionem domus, expresso tamen cum pacto, ut res sua pecunia comparata sibi pignori esset, *L. 5. C. qui pot. in pign.* Quia et hic ea ratione creditorum omnium conditionem meliorem fecit. 6º. Pupillus, cujus pecunia res empta est, *L. 7. ff. quib. pot. in pign.* 7º. Qui pecunia sua quemdam redemit ab hostibus, *L. 2. C. de capt. et postlim.* 8º. Fiscus in bonis a debitore acquisitis post contractum cum fisco initum, *L. 28. ff. de jur. Fisc. L. 6. C. de priv. Fisc.* 9º. Qui hypothecam habet publico instrumento munitam, præfertur tempore prioribus, quorum hypotheca aut nulla, aut privata duntaxat scriptura munita est, *L. 11. C. qui pot. in pign.* Ratio est, quod scriptura privata facile fraudibus pateat, non æque scriptura publica: limitatur tamen, nisi scriptura privata habeat subscriptionem duorum, triumve probatorum testium; quo casu, quia cessat periculum fraudis, hypotheca hæc alias tempore prior non vincitur ab altera posteriore publico munita instrumento.

TERTIO LOCO succedunt creditores hypothecarii simplices, sive nullo speciali prælationis privilegio donati. Quoad hos igitur obtinent sequentes Regulæ generales: 1º. Creditor hypothecarius qui prior est tempore, potior est jure, quæ est *R. 54. J. in 6.* tam in agendo, quam excipiendo, ita ut, si cum aliis agat, et hypothecam vindicet, eam præ aliis auferat; si possideat, contraque eum agatur, exceptione ac retentione tutus sit. Hæcque prioritas temporis stricta est, mensuranda etiam ab hora, etiam momento, non tamen contractus vel rei traditæ, sed constituti pignoris, *L. 11. pr. L. 12. §. 1. et ult. ff. qui pot. in pign.* Quia, qui momento prior est, revera est prior tempore. Procedit etiam data regula, si hypotheca simplex prior sit solum tacita, posterior expressa; sive generalis, sive specialis sit; conventialis, vel judicialis, sive prætoria; quia ex nullo jure potest ostendi hæc exceptio; ergo regula manet in possessione.

Neque dicas: L. 2. C. de Pignorib. et Hypoth. specialis posterior præferri videtur hypothecæ generali anteriori; nam, ut constat ex casu a Glossa formato, lex aliud non vult, quam quod pignus posterius debeat manere

salvum, si priori creditori habenti hypothecam generalem, et etiam specialem in alia re, quæ a tuo pignore distincta est, possit ex illa speciali debitum plene solvi, ac proinde is non possit vi suæ hypothecæ generalis impedire tuam specialem, quamvis hæc sit posterior. Ex hoc ipso autem potius firmatur regula; sequitur enim, pignus tuum tibi salvum non fore, si alteri ex speciali illa hypothea non possit solvi plene debitum.

2º. In dubio, quis prior posteriorve sit; vel si duobus in solidum oppignorata res eadem, melior erit conditio possidentis per *L. 16. §. 8. ff. de pign.*

3º. Si pluribus res fuerit oppignorata pro partibus, pro rata in possessione concurrent. *Ibid.*

QUARTO LOCO subinfrant creditores chirographarii instructi personali privilegio ratione causæ, vel debiti, quales sunt 1º. Respublica (intellige non supremam, sed inferiorem, ut civitatem Principi subjectam) vel Ecclesia creditrix, *L. 38. §. 1. ff. de reb. auct. Jud. possid. L. 23. C. de SS. Eccles.* 2º. Sponsa de futuro in bonis sponsi ratione dotis jam traditæ non secuto matrimonio, *L. 9. C. qui pot. in pign. juncta Glossa.* 3º. Qui ad rem aliam, quam domum emendam credidit, sine accepto jure pignoris, *L. 26. 34. ff. de reb. auct. Jud. poss.* 4º. Deponens apud nummularium, si scenus non exegerit (nam scenus exigentes pro mutuantiibus habentur, et sic communem cum chirographariis aliis locum obtinent) si pecunia deposita adhuc extet, illam vindicat; si non extet, tamen potiores sunt chirographariis aliis. 5º. Is, qui ex creditoribus vigilantior pro se fuit, ita ut sententiam et executionem pro se obtineret, antequam bona debitoris ex edicto cœperunt possideri; *L. 19. ff. de re Jud.*

Porro in his non tenet data superius regula pro hypothecariis: qui prior tempore, potior est jure, per expressam *L. 32. de reb. auct. Jud. possid.* ubi: *privilegia* (loquitur vero de creditoribus personale privilegium habentibus, ut Glossa observat) non ex tempore æstimantur, sed ex causa, et si ejusdem tituli fuerint, concurrunt, scilicet pro rata, licet diversitates temporis in his fuerint.

QUINTO LOCO veniunt chirographarii simplices nullo muniti privilegio, sic tamen, ut qui tales ex titulo oneroso sunt, præferantur adhuc iis, qui tales sunt ex titulo mere gratuito. Nec in his prior tempore potior jure est.

Concurrunt vero pro rata; sic ut, si bona debitoris suffecerint pro creditoribus quarto loco positis, sed non ita amplius sufficiant pro chirographariis simplicibus, hi ex debitoris bonis residuis pro rata consequuntur suum debitum juxta proportionem geometricam, *L. 6. C. de bon. auct. Jud. possid.* Sit exemplum: si, postquam omnibus creditoribus anterioribus satisfactum, adhuc supersint floreni 200. sed prætendantur 400. a chirographariis simplicibus tribus, vel quatuor, cuilibet pro floreno uno cedit dimidius, ac ad singulos florenos, non creditores respicitur: unde qui poterit prætere 400. accipiet 50. qui 20. obtinebit 10. sicque porro. Quod si vero eliam his plene satisfactum esset ex bonis debitoris, demum succedet fiscus ratione mulctæ ex delicto debitæ, *L. 17. 37. ff. de Jur. Fisc.*

Dixi supra: *attento jure Romano*; attentis enim moribus ad classem primam passim pertinent etiam medici, chirurgi, pharmacopolæ, et similes subministrantes necessaria in ultima infirmitate, ex qua decessit debitor, ejusve uxor, aut liberi; tum quibus debetur merces, ut sunt famuli, alique offi-

ciales domestici specialiter pro mercede conducti. Ad quartam classem cum Republica creditrice pari privilegio spectant Ecclesiæ, ac quidquid rationem causæ piæ habet. At nihilominus

598. QUÆRES I. Ad quam classem usuræ pertinent, si quæ honeste debeantur?

R. Ratione usurarum eundem locum obtinere creditores, quem obtinent ratione sortis, per claram *L. 18. ff. qui pot. in pign.*

599. QUÆRES II. An et quando creditor posterior succedat in locum prioris?

R. Successio ea, vel *jus offerendi* locum duntaxat habet in sequentibus casibus, 1º. si creditori solveris eo pacto, ut in ejus locum succedas, *L. 1. C. de his, qui in prior. creditor. loc. succ.* 2º. si pignus emeris a debitore ea conventionem, ut pretium ad priorem creditorem perveniret, et reipsa pervenerit, *L. penult. eod.*

600. QUÆRES III. Si debitor solvit posteriori creditori, non ex judicis sententia, sed sponte sua; possuntne priores creditores habentes jus prælationis, a creditore illo posteriore solutum repetere?

R. Probabilius possunt, si sint hypothecarii per textum clarum, et legibus aliis posteriorem, *L. ult. §. 6. C. de Jur. delib.* Secus est, si creditores priores fuerint tantum personales, non hypothecarii, per *L. 6. ff. quæ in fraud. credit.*

601. Dico III. Quoad circumstantiam loci, expensarum, triplex est adhibenda distinctio; vel enim fieri debet a possessore bonæ fidei titulo rei acceptæ, vel ex delicto aut injusta acceptione, vel ex contractu.

Si restitutio faciendâ a possessore bonæ fidei obligato ex re accepta; satisfact, si restituat in loco, in quo res est; nisi huic, utpote absenti, mittenda esset, quo casu id domini fieri sumptibus debet; cum possessor bonæ fidei ad nihil, nisi rem acceptam, teneatur, ac de cætero ipse manere indemnus debeat. Quod si dominus mitti nolit, vel res ob levitatem suam expensas non mereatur, asservanda erit in loco, quem dominus voluerit.

Si ex delicto, hoc est, injusta acceptione fieri debeat restitutio; fieri debet eo in loco, in quo si non fieret restitutio, dominus non servaretur omnino indemnus; ad hoc enim hac in restitutione attendendum est unice, ut dominus vi restitutionis se habeat, quoad fieri potest, ac fuerat ante injustam acceptionem. Unde et per se ea restitutio solius debitoris expensis præstanda est.

Si demum faciendâ restitutio, vel potius solutio ex contractu; respici debet 1º. conventio vel speciale pactum, si contrahentes de certo loco convenissent: 2º. si de hoc non convenerint, natura contractuum, juxta quam expensis illius fieri debet restitutio, vel solutio, in cujus utilitatem cedit contractus; si cedat in utilitatem utriusque, inter utrumque expensæ dividuntur. Absque his regulariter solutio debiti provenientis ex contractu tali, in quo non redditur unum pro alio, ut ex donatione, sufficit restitutionem fieri in loco debitoris, vel ubi res est, quando donatur. Idem de legato dixe-

ris: in contractibus vero, in quibus eadem res in specie (hanc sumendo in juristarum sensu) reddenda, ut in contractu depositi, commodati; restituenda est, ubi res fuit deposita, commodata. Demum in contractibus, in quibus non redditur idem numero, sed aliud pro alio, ut in mutuo; per se loquendo traditio rei facienda videtur in loco, in quo celebratus est contractus.

602. *Si dicas 1.* Si restitutio facienda sit expensis debitoris ex delicto; ergo hic teneretur ad amplius, quam damnum dedit; sed hoc videtur adversari justitiæ commutativæ.

R. *D. seq.* Teneretur ad amplius ipsi domino *N.* huic enim satisfacit, si eum indemnem servet: ratione expensarum, si hæ faciendæ sint *C.* Tunc enim hæ sunt medium necessarium, ut fiat restitutio; qui vero tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium necessarium.

603. *Si dicas 2.* Debitori huic non debet imputari, quod forte creditor mi-graverit in alium locum; ergo tunc hujus sumptibus potest fieri restitutio.

R. *N. Cons.* Quia creditor non debet amittere libertatem se transferendi, quo libuerit, ob malitiam debitoris; sed hic sibi tunc imputet, quod facere debeat expensas de suo.

604. *Si dicas 3.* Ponamus vero, quod debitor ex delicto deberet expensas facere magnas et notabiles.

R. Tunc posse eum ex quadam æquitate naturali differre restitutionem, si prævideat se minoribus expensis posse tempore alio restituere; et simul si ex dilatione dominus nihil aut parum damni accipiat: secus vero, si dominus notabile pateretur damnum; aut si ex dilatione sequeretur, ut domino, vel hæredibus ejus restitui alias non amplius posset; omnino restituenda est nunc, licet expensæ faciendæ essent magnæ, ut duplum etiam æquarent ipsius summæ restituendæ; quia dominus non ideo potest aut debet privari re sua in perpetuum, quod debitor ex delicto debeat tantumdem in sumptus expendere. Si tamen res parvi esset momenti, et sine duplo vel triplo majore sumptu restitui non possit, probabilis est variorum Theologorum sententia, pauperibus tunc dari posse; quod tunc rationabiliter possit id domino non displicere. Quod tamen sic limitandum censeo, nisi spes sit, fore, ut aliquando restitui possit domino sumptu minore, tunc enim potius differenda est restitutio. Ut vero debitor ex delicto excusetur penitus a restitutione domino ipsi facienda, communius exigunt Doctores ut expensæ quadruplum excedant summæ restituendæ; ac ratio videtur posse desumi ex eo, quod jura puniant furtum etiam pœna quadrupli. Nec iniquum videtur, si natura potius exigat quadruplum damnum a nocente, qui se sponte in tale periculum conjecit, quam permittat, simplum pati innocentem.

ARTICULUS VI.

QUÆNAM CAUSÆ SUBINDE EXCUSENT A FACIENDA RESTITUTIONE?

605. *Dico.* Præter ea, quæ Art. præc. dicta, a restitutione excusant causæ sequentes:

1°. Impotentia tum *physica*, quia ad impossibile nemo tenetur; tum *moralis*, quamdiu illa durat, ad quam pertinet extrema vel tua, vel tuorum necessitas, quia in hac, saltem quoad usum, omnia sunt communia. Item necessitas gravis, quia in hac præsumi potest dominus, vel creditor esse contentus, restitutionem rei suæ, vel debiti differri, dum cesset necessitas. Ad impotentiam moralem etiam referri debet 1. si restitutio fieri non possit absque gravi bonorum altioris ordinis dispendio, vel gravi eorum periculo, ut vitæ, libertatis, gravis infamiæ, etc., etsi hæc pericula raro adsint, cum restitutio fieri possit per confessarium: 2. Si restitui non possit sine jactura multo majore in bonis etiam ordinis ejusdem: 3. Si ex restitutione sequeretur notabilis dejectio e suo statu, quem quis juste possidet, ut si vir nobilis dejiceretur ad plebeiam vitæ rationem: si civis honestus deberet fieri mendicus; tunc enim creditor nequit esse rationabiliter invitus, si differatur. Tenentur tamen ejusmodi in conscientia graviter moderari suum statum: dimittere luxum, superfluos famulos, equos, convivia non necessaria, etc., ut restituant, quantum possunt. Dixi etiam: *quam quis juste possidet*; si enim ad eum pervenisset usuris, fraudibus, furtis, verbo: modo injusto; tenetur ejus amissione restituere, quia hoc non esset statum *suum* amittere, sed dimittere alienum, et reverti ad suum.

606. 2°. Compensatio, si debita rerum ejusdem speciei sint æqualia; ut si debeas mihi 100. ex venditione, et ego tibi 100. ex mutuo; tunc enim obligatio pro utroque foro extinguitur, ac juste pecuniam suam quisque retinet. Aliud est, si duo sibi invicem res debeant diversæ speciei, ut si unus debeat pecunias, alter vinum, vel frumentum, neuter ad permutandum suum debitum cogi potest; etsi locus retorsioni tunc sit, id est, possit, cæteris paribus, differri tunc restitutio, usque dum restituat alter. Hæcque obligationis oppositio non solum circa bona fortunæ, sed et famam procedit, velut si, qui detraxit alteri, sit ab hoc detractionem passus æque gravem, quin ab eo obtinere restitutionem famæ possit. Unde tamen non sequitur, quod diffamatus licite possit diffamare alterum, revelando occultum ejus crimen; sic enim novum alteri inferitur damnum, quod nunquam licet; jure compensationis vero retinetur alterius fama quasi pignoris loco, donec ipse famam restituat.

607. 3°. Remissio, vel condonatio domini aut creditoris, libera et valida, h. e. facta ab eo, qui de rebus suis disponere jure potest; secus enim nihil operabitur remissio, ut si pupillus debitori suo remitteret debitum. Ac quidem aliquando remissio *tacita* sufficit, quando videlicet de voluntate domini prudenter (non enim de hac temere præsumi debet) dubitari non

potest; sic et voluntas ejusmodi aliquando sufficit, ut rem domini usurpando furtum non sit.

608. 4°. Præscriptio legitima, sive requisitis a jure conditionibus vestita, de quibus in Diss. IV. cap. 2. a num. 388.

609. 3°. Transactio legitima, h. e. celebrata juxta leges. Unde ut hæc deobliget a restitutione, debet 1. res, de qua a partibus transigitur, esse *dubia, et controversa*; definitur enim transactio: conventio, qua res dubia et controversa aliquo dato, aliquo retento deciditur, L. 1. ff. L. 2. C. h. t. Unde si scias, te debitorem esse, vel possidere rem alienam, de hac transigere non potes. 2. Non debet esse extorta vi, metu, dolo, per falsa instrumenta, L. 4. 13. 19, etc. C. h. t. L. 1. C. si ex fals. Instrum. Pariter si errore calculi facta (nisi de hoc ipso transactum esset), L. un. C. de err. Calc. ubi: *errore calculi, sive ex uno contractu, sive ex pluribus emerit, veritati non afferri præjudicium, sæpe constitutum est.* Alias igitur transactio legitima pro foro etiam interno, omnino tenet, est enim ab ipsis partibus facta litis *decisio*, L. 1. cit. ac ideo L. 20. ff. de Transact. comparatur rei judicate; sed hæc pro foro interno tenet, etsi post transitum sententiæ in rem judicatam, ut suo loco dicemus, constet alterum læsum fuisse. Unde, quia Reipublicæ interest, controversias semel sopitas non resuscitari, ac possessores non perpetuo inquietari incertitudine domini, vel metu ejus amittendi, jura, tam canonicum h. t., quam civile, adeo stare firmam, et obligare transactionem volunt, ut nec per conditionem indebiti, L. 65. ff. de Condict. indeb. nec per rescriptum Principis, L. 16. C. h. t. nec ob instrumenta noviter reperta, L. 49. C. h. t. nec, probabilius saltem, ob læsionem enormem (excepta causa pupillari et Reipublicæ, L. 35. ff. de re Jud.) in majorennibus, altera parte invita, rescindi possit, L. 65. cit. qua negatur repetitio, dum nequidem medietas rei debite data, h. e. etsi alter læsus sit ultra dimidium; quæ læsio *enormis* dicitur. De transitu sententiæ in rem judicatam idem, quod de transactione, dicetur suo loco.

610. 6°. Cessio bonorum omnium, cum debitor, qui singulis non est solvendo creditoribus, coram iudice bonis se abdicat, ut, servato inter creditores prælationis jure, iis satisfiat, quantum potest, cum promissione satisfaciendi singulis, si ad pinguorem fortunam pervenerit. Unde cessio hæc non tollit absolute obligationem restituendi, sed suspendit usque dum debitor ad meliorem pervenerit fortunam.

Dixi: *bonorum omnium*; et quidem de rigore juris usque ad saccum et peram; ex æquitate tamen naturali ac honestate, veste, et victu necessario retentis. Dicitur hæc cessio *beneficium flebile*; quia vi hujus debitores non nisi incarcerationem effugiunt; nisi forte simul gaudeant beneficio competentie. Conceditur vero iis tantum, qui debita non contraxerunt in fraudem creditorum, ex delicto, prodige vivendo.

Dixi modo: *nisi gaudeant beneficio competentie*; est hoc privilegium personale (adeoque personam non egreditur ad hæredes) concessum quibusdam debitoribus, vi cujus conveniri, et condemnari non possunt ultra id, quod commode solvere possunt, h. e. relinqui ipsis debet competens

eorum statui sustentatio, L. 16. 30. ff. de re Jud. Convenit 1°. parentibus conventis a suis liberis, L. 16. cit. 2°. Socio adversus socium, L. ead. 3°. Fratri germano adversus fratrem, quod sibi invicem alimenta debeant. 4°. Marito adversus uxorem repetentem dotem, L. 17. ff. eod. 5°. Qui ex liberalitate, vel donatione convenitur, §. *sed etsi. Inst. de Act.* 6°. Militi armatae militiæ, L. 18. ff. de re Jud. 7°. Mulieribus honestis ob pudorem sexus, *Auth. sed hodie. C. de off. divers. Jud.* 8°. Clericis, si non contraxerint ex delicto, nec sint suspecti de fuga; præterea probarint impotentiam solvendi, et cautionem juratam præstiterint de solvendo, si quando ad meliorem fortunam venerint; ut communiter Doctores interpretantur in c. *Odoardus 3. de solut.* Longius hac de re *Pyrrhing* ad tit. *de solut.* 9°. Socero viri, stante matrimonio, si conveniatur ob dotem non solutam, L. 15. ff. *solut. matrim.* Demum ex communi Doctorum personis illustribus, doctoribus, professoribus, advocatis.

611. Utrum vero ingressus in Religionem sit causa excusans a restitutione, quibusdam videtur dubium. At

R. Si ingrediens sit solvendo, tenetur ante ingressum satisfacere, alias peccaturus contra justitiam; si vero non sit solvendo, neque sit spes probabiliter solvendi, si in seculo maneret, potest spectato jure naturæ ingredi, et valida erit professio; quia licet persona debitoris sit obligata creditoribus, non tamen est illis debita; ergo subsistet professio, nisi quid obstet aliunde. Si spes sit probabilis solvendi, si maneret in seculo; aliæ sunt expendendæ circumstantiæ: an debitum sit magnum, vel parvum? an spes magna, an exigua? an damnum spirituale, cujus se periculo exponeret in seculo, sit valde grave, ex quibus determinandum, an creditores sint rationabiliter inviti; nam si debitum et spes solvendi notabiliter superent damnum proprium ingressuri, ut si intra breve tempus, quale censetur biennium, possit satisfacere sine probabili periculo damni spiritualis, tenebitur ante satisfacere; secus vero si damnum spirituale præponderaret spei faciendæ solutionis, poterit tum ingredi spectato jure naturæ et profiteri valide.

Nec obstat, quod SIXTUS V. anno 1587. sub gravibus pœnis prohibuerit tales admittere; nam CLEMENS VIII. anno 1602. Bullam SIXTI V. sic mitigavit, ut saltem professio sit valida.

Demum speciales etiam causæ insuper a restitutione famæ aliquando excusant; velut 1°. si detractori non sit adhibita fides ab audientibus, ut quia de eo constabat, quod falsa pro veris obtrudere soleat; quo ex capite plures Theologi excusant ab obligatione gravi mulieres, quod de earum congenita credulitate, loquendi prurigine, simplicitate passim aliis persuasum sit, quod falsa pro veris facile credant ipsæ, ac referant aliis; id quod tamen in hypothesis non videtur asserendum de singulis. 2°. Si infamia per detractionem causata jam sit oblivione deleta, quo casu subinde consultius erit silere, quam revocatione detractionis revocare memoriam criminis. 3°. Si crimen aliunde evaserit publicum. 4°. Si fama jam recuperata fuerit, vel per sententiam iudicis, vel purgationem ipsius infamati. Quod si tamen ex infamatione injusta damna alia infamato obvenerint; non ideo ab eorum compensatione detractor liber est.